

Kresby Bedřicha Smetany¹

OLGA MOJŽÍŠOVÁ

Soubor tužkových kreseb Bedřicha Smetany představuje nevelkou, ale zajímavou a nepříliš známou součástí jeho pozůstalosti. Nejedná se o žádnou soustavnou či cílevědomou výtvarnou tvorbu, neboť kreslení nebylo Smetanovým koníčkem ani zvláštní zálibou. Jeho kresby vznikaly příležitostně a spontánně z momentálního nápadu nebo z okamžité potřeby zdokumentovat si zajímavé či jinak pro něho významné místo nebo událost, některé obrázky kreslil spíš jen pro potěšení, pro rozptýlení a třeba i z dlouhé chvíle. Nasvědčuje tomu i okolnost, že pro své kresby používal rubové strany a útržky starších dopisů a různých úředních formulářů, které pro něho přestaly být důležité a které si schovával, aby je později použil k různým účelům jako makulatury.

Částečně byly Smetanovy kresby již v minulých desetiletích otištěny, ale většinou jen jako kuriozity v rámci obrazových příloh některých smetanovských publikací. Jejich výběr byl také součástí všech dosavadních smetanovských expozic i významných monograficky koncipovaných výstav.² Jako celek nikdy nebyly vystaveny³ a nestaly se ani předmětem většího badatelského zájmu. Jedinou specializovanou publikaci představuje drobná prémie Umělecké besedy na rok 1925, související ještě s oslavami 100. výročí Smetanova narození v roce 1924. S úvodním komentářem Zdeňka Nejedlého je v této brožuře reprodukován poměrně rozsáhlý výběr dvaceti osmi Smetanových kreseb.⁴ V roce 1928 pořídil Sbor pro postavení pomníku Bedřichu Smetanovi v Praze jako dar Zdeňku Nejedlému k 50. narozeninám reprezentativní soubor vysoce kvalitních faksimile třiceti tří kreseb v podobě jednotlivých grafických listů v paspartách.⁵

Některé kresby jsou datovány alespoň letopočtem, pokud se váží ke konkrétním událostem, dá se tato datace většinou ještě upřesnit podle případných zmínek v denících či korespondenci. U nedatovaných kreseb lze někdy alespoň přibližnou dobu jejich vzniku odvodit např. podle námětu a částečně také podle datace a obsahu podkladů, na něž Smetana své obrázky nakreslil.⁶ Díky takto získaným poznatkům můžeme výrazně korigovat tvrzení,

1) Předložená práce vznikla za finanční podpory Ministerstva kultury v rámci institucionálního financování dlouhodobého koncepčního rozvoje výzkumné organizace Národní muzeum (DKRVO 2013/41, 00023272).

2) Např. první velká Smetanova výstava v Praze v roce 1917, Smetanova výstava v rámci oslav 100. výročí narození v roce 1924, Výstava Bedřicha Smetany v Litomyšli v jubilejním roce 1934.

3) Tento dluh splatila až výstava *Jak se u Smetanů malovalo* v Muzeu Bedřicha Smetany (vernisaž 19. 3. 2013). Kompletní soubor Smetanových kreseb na ní doplnily výtvarné práce dalších členů rodiny, zejména druhé manželky Bettiny a vnuka Zdeňka Schwarze. Oba měli výtvarné nadání a malování bylo jejich zálibou, které se průběžně věnovali.

4) *Kresby Bedřicha Smetany*, textem doprovází Zdeněk Nejedlý, Umělecká beseda, Praha 1925.

5) *Kresby Bedřicha Smetany. Zdeňku Nejedlému k padesátému výročí jeho narození Sbor pro postavení pomníku Bedřichu Smetanovi v Praze*. MBS d 3/2013. Kvalitou jsou faksimile prakticky k nerozeznání od originálů, pouze rozměrnější kresby jsou zde ve zmenšeném formátu.

6) V souvislosti s přípravou kritické edice Smetanovy korespondence byla pozornost věnována i těmto, podle Smetany de facto již bezcenným a dosud tudíž opomíjeným korespondenčním sdělením, někdy jsou to jen jejich fragmenty. V některých případech bylo podle jejich datace možné určit alespoň spodní časovou hranici, od níž lze dobu vzniku příslušné kresby odvodit.

kteřá se ohledně doby vzniku kreseb i jejich námětů či inspirace občas vyskytují ve smetanovské literatuře.

Z hlediska námětů tvoří Smetanovy kresby několik poměrně zřetelných celků. První z nich představuje soubor sedmi kreseb měst na ostrovech a krajin jakoby z ptačí perspektivy (v dnešní terminologii vlastně jakési letecké pohledy).⁷ Částečně jsou kolorovány pastelkami, nebo v nich Smetana použil ke zvýraznění pero a inkoust. Mají ze všech jeho kreseb největší formáty (občas Smetana spojil i více papírových podložek) a zaujmou nejen neobvyklými náměty, ale také pečlivým a detailním vypracováním. Nevíme přesně, kdy a proč vznikly, jestli jsou produktem pouze Smetanovy fantazie či jeho skutečných dojmů, nebo zda je kreslil podle nějaké konkrétní předlohy, neboť v pramenech nejsou žádné zmínky, které by mohly alespoň vzdáleně něco k jejich existenci naznačit. O příčinách a době jejich vzniku tak lze uvažovat do značné míry pouze hypoteticky. Protože se jedná o přímořské a jezernaté krajiny, mohl by tu být jednou z možných inspirací kromě případné tištěné předlohy např. jeho pobyt ve Švédsku. V žádném případě však kresby v té době nevznikly, jak tvrdí Zdeněk Mahler.⁸ Již podle datací na některých podkladech je evidentní, že je Smetana vytvořil až mnohem později, přičemž tyto písemnosti určitě nepoužil bezprostředně po jejich obdržení, ale až v pozdějších letech, kdy pro něho ztratily význam.⁹ Není příliš pravděpodobné, že by tyto na provedení pracné a časově tedy nepochybně náročné kresby vznikaly v době, kdy byl plně vytížen pracovními a společenskými povinnostmi a stěží hledal čas i na komponování. A po ohluchnutí mu již většinu času zabírala kompoziční práce, na niž se musel kvůli postupně narůstajícím zdravotním problémům čím dál namáhavěji soustředit. Nabízí se tedy hypotéza, zda tyto obrázky, představující poměrně kompaktní a tudíž zřejmě v časové blízkosti vytvořený soubor, nevznikly v tvůrčí pauze na počátku jeho hluchoty, tj. v první polovině roku 1875 v Praze, kdy musel při jedné léčebné proceduře strávit řadu týdnů v naprosté izolaci a nesměl se zabývat žádnou duševní činností.¹⁰ Možná si tehdy alespoň takto mohl krátit dlouhou chvíli.

Druhý tematický soubor představují drobné kresbičky s loveckými výjevy.¹¹ V tomto případě nepochybně existovala reálná inspirace a tou byly Smetanovy vlastní zážitky, o nichž se zmiňu-

7) NM-ČMH-MBS S 217/1464–1470. Všechny prameny, na něž se odkazuje, patří do fondu Bedřich Smetana (inventář S 217), který je součástí sbírek Národního muzea – Českého muzea hudby – Muzea Bedřicha Smetany, pokud není uvedeno jinak. Další odkazy budou proto uvádět již jen příslušná inventární čísla fondu. Pro jméno Bedřich Smetana jsou v odkazech na prameny používány iniciály BS.

8) „Ujišťoval manželku, [...] že překonává osamělé večery kreslením (za celý rok nic nového nesložil – zabýval se opravdu rozsáhlými náčrty smyšlených měst, přístavů a mostů – tam, kde jeho obrazotvornost překročila arch, přilepil další list...)“ MAHLER, Zdeněk: *Nekamenujte proroky*, Albatros, Praha 1989, s. 84. V knize je soubor těchto kreseb opublikován kompletně spolu s výběrem z dalších Smetanových obrázků.

9) Jedná se o úřední listiny a dopisy z 60. let 19. století: přípisy pražského magistrátu ohledně odevzdávání výkazů jeho hudebního ústavu z roku 1866 (S 217/1464), 3. 6. 1867 (S 217/1469), 5. 12. 1866 (S 217/1470), další kresby (S 217/1467, 1468) jsou na dopisech Josefa Drahoráda [ante 18. 5. 1864] a Arnošta Grunda [cca 1866–1870].

10) „Žádný nesmí ke mně, já sám nesmím nic mluvit [...] všecko písemně se musí díť. V bačkorách musím chodit po podlaže pokryté s kobercemí [...] uší musím mít pořád zacpané, a na noc se musím mazat za ušima, na krku a.t.d. [...] Ačkoliv mně dlouhá chvíle umoří – neb o hudbě nesmí být ani řeč – a se děším před vyhlídkou tou, byt uzavřen 4 a nebo 5 neděl, neb vyjít nesmím po celý ten čas ani krok; a žádný bez vyminky, nesmí ke mně; tak přece nastoupím rád tyto muka s vyhlídkou na uzdravení se.“ BS: Schwarzová Žofie 22. 5. 1875 (fotokopie NM-ČMH-MBS j. př. 5/2002).

11) Celkem je známo deset těchto loveckých miniatur, se Smetanovou pozůstalostí jich však do MBS bylo předáno jen devět (S 217/1471–1479), jedna je známa jen ve faksimile z roku 1928 (viz pozn. 5), tedy ještě z doby

je i ve svých denících a dopisech. Hony si oblíbil již ve studentském věku – tehdy je v rodinném sídle v Růžkových Lhoticích pořádal jeho otec.¹² Aktivně se jich účastnil i v letech, kdy působil jako učitel hudby u hraběte Leopolda Thun-Hohensteina.¹³ Od 50. do 70. let 19. století si občas zastřílel při návštěvách u svého bratra Karla, lesního na panství knížete Thurn-Taxisse.¹⁴ První záznamy tohoto typu pocházejí z doby jeho působení ve Švédsku – během prázdninového pobytu v Čechách v roce 1859 byly podle deníku všechny jeho návštěvy u bratra na Chloumku spojeny i s loveckými zážitky: „Gegen Abend war ich mit Karl auf Kaninchen, schoss auf zwei, aber fehlte beide, denn sie waren blitzschnell vorübergefahren.“ (19. 6.). „Dann jagten wir auf junge Haasen; ich schoss einen.“ (5. 7.) „Auf Rebhühnerjagt. Ich schoss 2 Stück. Ich bin ganz aus der Übung gekommen.“ (17. 8.) „Auf Rebhühner. Ich schoss wieder bloss 2 Stück und einen Hasen.“ (19. 8.) „Nachmittag auf Rebhühner. Diesmal schoss ich nicht ein Stück, ich war zu erschöpft.“ (20. 8.).¹⁵ Zápisky a korespondence dokládají jeho občasně lovecké aktivity i v 60. a 70. letech v dalších bratrových působištích ve Všejanech a v Pěčicích: „V neděli jsme po ranní šli na koroptve, bylo krásné počasí, skoro tuze horko. Já dal šest ran a zastřelil jsem tři koroptve a jednoho zajíce, takže jsem se sám divil, že to tak dobře šlo, když teď skoro docela z praxe vycházím a k střelbě, jak víš, nikdy nepřijdu.“¹⁶ Po ohluchnutí, kdy žil u svého zetě, nadlesního Josefa Schwarze v Jabkenicích, se některých honů zde i u bratra v nedalekých Pěčicích účastnil alespoň jako divák, protože kvůli nemoci již střilet nemohl. Záznamy o tom jsou obsaženy v jeho zápiscích z let 1874–1878.¹⁷ Je tedy pravděpodobné, že tentokrát Smetanu k těmto kresbičkám neinspirovala jen atmosféra, kterou dobře znal a mnohokrát zažil, ale že přímo zachycují i jeho bezprostřední zážitky z konkrétních akcí. Vzhledem k tomu,

před předáním pozůstalosti. Některé kresby jsou opatřeny nadpisy, které do jisté míry korespondují se Smetanovými zápisky: „Na bažanty“, „honba na jelena“, „Na zajce v lese“, „Se psem na koroptve v letě“, „Na koroptve v polých“ (viz pozn. 17).

12) „Jagden, und Musik, das Erstere meine Lieblingsunterhaltung, das Letztere mein Leben, mein Heil, mein Alles waren die täglichen Beschäftigungen.“ Deník III, srpen 1841, fol. 3^v (S 217/1082).

13) Viz HNILÍČKA, Alois: *K dvacátému výročí úmrtí Bedř. Smetany*, Zvon 4, 1904, 13. 5., s. 465–467. Hnilička zde uveřejnil na základě vzpomínek Smetanova bratra Karla, který byl tehdy díky Bedřichovi na praxi u thunovského lesního úřadu na benátském panství, příhodu o Smetanově střelecké dovednosti, kdy na honu u hraběte Thuna sestřelil koroptev, kterou nikdo ze šlechtických střelců netrefil. Viz též opis fragmentu dopisu Karel Smetana: BS [únor 1861]: „Dabei erlaube ich Dir all Deine Jagdabenteuer in das Gedächtniss zurückerufen, auch den schönen Schuss, welcher einem Cavalier den Ruf entlokte **bravo Musik!**“ (Masarykův ústav a Archiv Akademie věd ČR v.v.i., fond Zdeněk Nejedlý, III. rukopisy: podklady ke Smetanově monografii, kart. 19).

14) Karel Smetana působil nejprve v myslivně na Chloumku (1851–1863), pak ve Všejanech (1863–1868) a nakonec v Pěčicích (1868–1876).

15) Deník 1859 (S 217/1096).

16) BS manželce Bettině 15. 9. 1864 (S 217/163). Na Smetanovy zřejmě dosti pravidelné návštěvy ve Všejanech spojené s možností si zastřílet vzpomíná i jeho žák Josef Jiránek, syn tamního učitele: „Smetana dojížděl tehdy vždy v létě na kratší pobyt k svému bratrovi Karlovi, lesnímu správci ve Všejanech. [...] Pan fořt Smetana hleděl ovšem zprvu zabavit svého bratra vycházkami do lesů, zapůjčiv mu přitom „dvojku“, aby si nějakého zajíčka nebo koroptev střelil.“ *Josef Jiránek. Umělecký a lidský portrét ve vzpomínkách, korespondenci a současné kritice*, ed. Blažena Pistoriusová, SNKLHU, Praha 1957, s. 39.

17) Zápisky 29. 8. 1874: „Malá honba na zajíce v lese s pány Nedbalem a správcem Šmidtem. Baby [= Bettina] se se mnou na to dívala. Já se bohužel nemohl letos zúčastnit na honbách pro moje ušibolení.“ Zápisky 20. 9. 1875: „Honby koroptví skorem denně. Na jedné jsem byl sebou, kde p. ouřadníci sami honili.“ Zápisky 11. 10. 1875: „Honba na jeleny v ledecké oboře.“ Zápisky 14. 9. 1876: „Malá honba na srnce. Švarc zastřelil jednoho.“ Zápisky 23. – 24. 7. 1877: „Velká parna. Honby na kachny.“ Zápisky 18. 2. 1878: „Soudní předseda p. Maux z Boleslavi zde na honbě na jelena.“ (S 217/1114, 1115–1119).

že je vždy pro několik kreseb použit jeden rozstříhaný dokument či dopis, určitě nevznikaly tyto lovecké miniatury jednotlivě v různých letech, ale představují spíše jeden soubor, nanejvýš 2–3 menší celky. Nejedlý dobu jejich vzniku dává do období návštěv u bratra Karla po roce 1862, podle datovaných textů na některých podložkách, na něž jsou nakresleny,¹⁸ se však jako pravděpodobnější doba jejich vzniku jeví spíše až 70. léta 19. století a mohly tedy vzniknout jak při návštěvách u bratra v Pěčicích, tak již na základě loveckých dojmů v Jabkenicích.

Tematicky, provedením i časově kompaktní celek představují tři drobné kresby krajin nadepsané názvy měsíců červen – srpen.¹⁹ Nevíme, zda existovaly podobné kresby i pro další měsíce, nebo je tato trojice jen výsledkem nějaké momentální inspirace. Žádné přímé bližší a konkrétní vysvětlení k nim sice nemáme, ale na rubu srpnové kresby se nachází náčrt alpské krajiny okolo Königsee, která je identifikovatelná podle připsaných názvů některých vrcholů (Schönfeldspitze, Watzmann). Podle tohoto náčrtu i vzhledem k tomu, že všechny tři kresby zachycují výjevy podobného charakteru, totiž budovy (zámek, horské usedlosti) zasazené do malebné krajiny s vysokými horskými štíty v pozadí, je velmi pravděpodobné, že jejich inspirací byly konkrétní scenérie, které Smetana obdivoval při výletu do Alp v červenci 1870, kam si zajel na několikadenní výlet za pobytu v Mnichově: „Výlet do Solnohradu, Berchtesgadenu, Königsee, Reichenhall. Místa v čarokrásné krajině. Dar-mo o tom mluvit. Člověk by tam rač byl pořád.“²⁰

Další, tentokrát především z dokumentačního hlediska cenný soubor kreseb představuje malý zápisníček v tmavých kožených deskách (5 x 7,5 cm), do něhož si Smetana v letech 1857–1860 průběžně kreslil obrázky z míst svých prázdninových pobytů.²¹ Jednotlivé kresby jsou označeny názvem místa, případně jeho bližší charakteristikou a příslušným letopočtem. S některými obrázky navíc korespondují i záznamy ve Smetanových denících, podle nichž lze dobu jejich vzniku v daném roce ještě upřesnit, případně získat i další a konkrétnější informace o okolnostech, za nichž vznikly. Jako první jsou tu Roztoky u Prahy, kde Smetanovi pobývali na letním bytě od května do července 1857. Smetana sem za rodinou přicestoval přímo z Göteborgu: „In der Nacht reiste ich weiter, und kam endlich zeitlich früh den 24^t [Mai] an Sofels Geburtstag in Rostock bei den Meinen an. Ich traf sowohl mein geliebtes Weib als mein Kind gesund und wohl an, und habe endlich Gott danken können, dass wir nach beinahe 8 monathlicher Trennung, wieder einander geschenkt wurden.“²² Následuje obrázek z Nuslí, místa letního pobytu v roce 1855, kde nejstarší

18) Kresby S 217/1471, 1472 jsou na částech dopisu Antonína Jaroslava Vrátky BS z 18. 2. 1866, kresby S 217/1474–1477 na částech svatebního oznámení Marie Kratochvílové a JUDr. Karla Kučery z 16. 5. 1872, u ostatních není na rubu nic.

19) S 217/1480–1482. NEJEDLÝ (viz pozn. 4) s. [3] je charakterizuje jako „ryze krajinářské fantazie, kreslené jen pro osvěžení“, avšak bez jakéhokoliv reálného podkladu.

20) Zápisky 18. – 21. 7. 1870 (S 217/1110). Cestu do Mnichova Smetana podnikl ve dnech 9. – 27. 7. 1870 především za díly R. Wagnera (*Das Rheingold*, *Die Walküre*). Jeho pobyt byl vyplněn setkáními se zde žijícími krajany i s dalšími osobnostmi včetně F. Liszta a právě tímto alpským výletem.

21) S 217/1490. Na předešlý je přepis jeho dcery Žofie Schwarzové: „Kresby otce mého Bedřicha Smetany.“ Sešitek obsahuje celkem 12 Smetanových kreseb. Za nimi následuje 9 Žofiiných kresbiček, na nichž při odchodu Schwarzových z Jabkenic v roce 1895 zachytila jabkenickou myslivnu a její okolí: „To jsou moje kresby, líp neumím, to mají být upomínky na Jabkenice. Žofie“.

22) Deník 23. – 24. 5. 1857 (S 217/1092).

Särö. Dům, v němž Smetanovi pobývali v létě 1858. / The house in Särö where the Smetanas stayed in the summer of 1858.

Zápisník s kresbami míst Smetanových prázdninových pobytů / Notebook with drawings of places of Smetana's summer sojourns

NM-ČMH-MBS S 217/1490

dcera Bedřiška onemocněla spálou, jíž následně podlehla.²³ Léto 1858 strávili Smetanovi v přímořském letovisku Särö nedaleko Göteborgu. Zdejší pobyt měl zlepšit zdravotní stav tuberkulózu nemocné Kateřiny Smetanové. Na pěti kresbách Smetana zachytil dům, který měli v Särö pronajatý, a další partie ze Särö a okolí.²⁴ Následující kresbička usedlosti Lamberg, sídla rodiny tehdy již penzionovaného ředitele panství v Obříství Franze Ferdinandiho, datovaná 1859, nepochybně souvisela se Smetanovou zdejší návštěvou – v létě tu byl se svým bratrem Karlem, který se do rodiny v roce 1857 přičlenil: „Heute machte ich einen Besuch in Lamberg beim gewesenen Wirtschaftsdirektor H. Ferdinandi, dem Schwiegervater Karls, [...] Toni und Marie empfangen mich herzlich, Babi [= Bettina] war nicht im Lamberg.“²⁵ Poslední čtyři kresbičky pocházejí z Kamýku u Litoměřic a jeho okolí z roku 1860. Na přelomu července a srpna, tedy nedlouho po Smetanově svatbě s Bettinou Ferdinandiovou, tu novomanželé pobývali u její sestry Hedviky Pollakové. Kresbičky opatřené názvy „Kamaik“ [= zřícenina hradu nad vesnicí], „Radobíl bei Kamaik“, „Waldkapelle Kamaik“ a „Kapelle beim Kreuzberg“ jsou i podle záznamů ve Smetanově deníku bezprostředním odrazem jeho dojmů z vycházek do malebného okolí Kamýku s výhledy do Českého středohoří a labské kotliny: „Gegen Abend waren wir Alle bei der Bergkapelle, und auf dem sogenannten Nothstall einem Punkte, woher eine entzückende Aussicht auf die reizende Landschaft sich darbietet. Den Rückweg machten wir über die Berggruyn Kamaik.“ (24. 7.). „Ich ging Vormittag [...] aus, und bestieg den einen hohen Berg knapp bei der Elbe. Die ganze Ebene bis Melnik, Prag etc. lag vor mir.“ (25. 7.).²⁶ Podle charakteru

23) Obrázek se váže k časově předcházejícímu letnímu pobytu, podle Nejedlého musel být do zápisníčku nakreslen dodatečně.

24) Dům v Särö dodnes stojí a je se Smetanovou kresbou i dnes velmi dobře identifikovatelný.

25) Deník 10. 7. 1859 (S 217/1096). Karel měl za manželku Albertinu Ferdinandiovou, starší sestru Bettiny (Babi), s níž se záhy po této návštěvě Smetana setkal v Praze, krátce na to se o ni začal vážně ucházet a následující rok se s ní oženil.

26) Deník 1860 (S 217/1098).

krajiny s pobytem na Kamýku souvisejí ještě dva solitérní nedokončené krajinné náčrty, z nichž jeden zobrazuje kopec Kalvárie se třemi kříži na vrcholu: „Nachmittag machten wir eine Promenade auf den drei Kreuzenberg, wo eine köstliche Aussicht in tiefe Elbtal und ringsum auf die Berge und die weite Ebene in der Ferne sich darbietet.“ (6. 8. 1860).²⁷

Od roku 1862 si Smetana pro každý rok pravidelně zaznamenával své měsíční příjmy a výdaje a nejdůležitější rodinné, umělecké, společenské i další události namísto psaní deníků do předtištěných kalendářů na příslušné roky. V roce 1871 opatřil záhlaví svých měsíčních záznamů drobnými kresbami.²⁸ Jedná se většinou o krajinné výjevy, charakterem i způsobem vypracování blízké kresbám měsíců z předchozího roku.

Výjev ze života na Lamberku / Scene from life at Lamberk
NM-ČMH-MBS S 217/1484

Zbývající kresby jsou již jen jednotliviny různé hodnoty. Z nich mají největší význam dvě vyobrazení výše zmíněné usedlosti Lamberk.²⁹ Obě mohla vzniknout za Smetanova pobytu v červnu 1860, kdy zde v blízkosti své nevěsty Bettiny čekal na vyřízení nezbytných úředních formalit k nadcházejícímu sňatku: pohled na usedlost zvenčí je nakreslen na rubu potvrzení o oddání s Kateřinou Kolářovou z 31. 5. 1860, druhá kresba, žánrový výjev ze dvora na Lamberku, je přímo nadepsána jako „Scene aus dem Sommerleben 1860 zu

²⁷ Tamtéž. Náčrty jsou na obou stranách jednoho listu (S 217/1485).

²⁸ Zápisky 1871 (S 217/1111, Kalendář Koruny české na rok 1871); obdobné kresby mají v záhlaví ještě zápisky na květen a listopad 1870, leden 1872 a leden a březen 1873.

²⁹ S 217/1483, 1484.

Lamberg.“ Další text však odráží problematickou situaci Smetanova manželství pozdějších let: „Damals war ich noch glücklich! — Ewig verlorenes Glück! — Die alte Frau, die hier sitzt, war leider eine nur zu gute Profetin!“ Smetana mohl tuto část textu (případně i kompletní text) ke kresbě z roku 1860 buď připsat dodatečně anebo je obrázek i s podloženým textem bezprostředním odrazem jeho aktuální životní situace a vznikl tedy až ve 2. polovině 60. let nebo ještě později jako reminiscence na šťastný rok 1860. Z dalších solitérních obrázků jsou tu ještě portrétní kresby, k nimž však bližší indicie nemáme: „Jobs“, poměrně detailně vypracovaná kresba černocho (poprsí), která byla podle záznamu v inventární knize nalezena v jednom ze Smetanových zápisníků, a list s profily ženské a mužské hlavy.³⁰ Pro úplnost je třeba zmínit ještě dvě variace na iniciálu B [= Bettina], které vznikly ve Švédsku z dlouhé chvíle a stesku po Bettině v době odloučení.³¹

I přes svůj příležitostný charakter představují Smetanovy kresby cennou, nikoliv však izolovanou a pouze kuriózní součástí skladatelovy pozůstalosti. S dalšími pramennými celky je zčásti spojuje nejen obsahová provázanost, ale určité společné rysy vykazuje i jejich osobitý rukopis. V řadě případů (zejména města a krajiny, měsíce, záhlaví v zápisnicích, některé lovecké výjevy) se v nich výrazně projevuje Smetanův smysl pro práci s detailem i kompozici celku, pečlivost vypracování, tedy rysy, které jsou typické i pro jeho notové autografy (přeneseno do kompoziční roviny též pro jeho hudbu) a korespondují i s úhledným rukopisem a přehlednou formou jeho dopisů či deníků. Svými náměty mohou kresby ukázat Bedřicha Smetanu, který je dnes vnímán přes svůj skladatelský odkaz a vybraný okruh písemných pramenů možná až příliš jen jako ikona národního klasika, z úplně jiného úhlu pohledu a oživit tak jeho osobnost především po lidské stránce.

30) S 217/1486, 1487. K mužskému profilu, Nejedlým označenému za karikaturu, Smetana připojil charakteristiku: „Ein Musik Instituts-Lehrer studiert die Bach'schen Inventionen mit seinen Zöglingen ein.“

31) S 217/1488, 1489. První je z roku 1859 (na tištěné pozvánce na oslavu v rodině Heymanových 24. 12.), kdy ve Švédsku po své nevěstě permanentně tesknil, druhá vznikla podle připojeného přípisu 3. 5. 1861 v Norsku za dlouhého čekání na loď přes jezero Roxen, tedy při návratu z koncertní cesty ze Stockholmu k rodině do Göteborgu.

Príjem		Domáci zápisky.		Vyššie	
Gáže	118 f 75	Gáže	131 f. 25 ^o		
Lilli Schmid za karbitu a časom 3 mesiac	101 f.	na piano	10		
	<hr/> 219. 75	na kopírku Lambert	20		
od 456. 83		Baby na Lambert	50		
f. 219. 75		Diel na 2 mesiace	10		
Def. 217 8		Deli - delo	5		
Dobré 510. 46		Baruška za časovec	7		
217. 8		Fluk	3		
Dobré: 293 f. 58 x		Maria za časovec	2		
		na cestu do Lambertu	6		
		strava	15		
		Kotora	16. 58.		
		cesta do Vídně pís			
		Prin. Budejovic, Lince	120		
		a. f. d. Papst	5		
		sestře Betty	20		
		na stranu	16		
		za klavír	<hr/> 436. 83		

2. Prijela rodina na Lambert s rodičom má ženy. Páasi chladné, však bráně. Druhý deň som sa z Lambertu, kam sa maji deli, byl doprovozdil, šiel do Ruky neviatit.
4. Mněmivo zasl, vsta, diet ale kple pri tom.
6. Zabavoval cestu pís Roky, doč som navštívil skonu Krasno, horstov, star Libetla (Koly), drahou kca som sa setkal ze st. Babarintovou uslujici do Lincey (na Kiroben, do Budejovic).
- 7) v Budejovicich, v cesici od druhý den po ráze na Klubokou.
- 8) Klony a nestrany plny zámet odnie som a máe priem bližnitiem skladal, polohi máe nechal žišt spíležitost' krajem do Bud. vedol
9. do Lince knížkou drahou Baidoue najbránerojimi drajinými horstky
10. Lince po Dunaji do Vídně, bydlat som u, gelimánovny štátn. spiel som opary s Faust a Fell, setkal som sa s panií Don Hymon Hymon roznova Hymon z Gottenburku.
15. s klicimim otárami do Vítkavy, 16. do Vídně brada, a pís kolda do Prahy, Vyrovnaní s Czechy má se ústřednímit.
28. Velké parád, před sucho. 28. p. Hymon s panií v Praze.
29. Korajpro ze Ruky čas píselo.
31. Zasl bráně a parvo.

Smetanovy zápisky na srpen 1871 / Smetana's calendar entries for August 1871

NM-ČMH-MBS S 217/1111

Drawings by Bedřich Smetana¹

OLGA MOJŽÍŠOVÁ

Materials preserved from the estate of Bedřich Smetana include a set of small pencil drawings which have so far attracted relatively little attention. They do not comprise any systematic body of art, nor do they reflect a special hobby of Smetana's. Rather, he generally made them spontaneously, for pleasure or diversion, or for the purpose of documenting for himself an interesting place or event. Thus they round out and enliven our image of Smetana as a human being. He made these drawings on the back sides of and fragments of old letters and official forms, which fact sometimes allows us to date them approximately. For some drawings one can find explanations in his diaries. The drawings fall into several groups by subject: towns and landscapes as through seen from a bird's eye view (elaborated in detail), miniature hunting scenes, months, drawings from the sites of some of Smetana's sojourns during summer vacation periods, and headings of months in some calendars that Smetana used as diaries. The article sheds light on the circumstances and times of origin of the drawings based on biographical connections and information from written sources.

Bedřich Smetana – pencil drawings – registries and diary entries – drawings of towns and landscapes – hunting scenes – biography of Bedřich Smetana

The pencil drawings made by Bedřich Smetana constitute a relatively minor but interesting and not very well known portion of materials preserved from his estate. They do not form any systematic or purposeful body of visual art, because drawing was not a hobby for Smetana, nor any specially-favoured pastime. His drawings came into being spontaneously, now and then, as the result of a momentary idea or a momentary need to document for himself a place or event that was interesting or otherwise important to him, or just for pleasure or diversion – or perhaps even out of boredom. This is indicated by the fact that he drew them on the back sides of, and fragments of, old letters and various official forms that had ceased to be important for him, which he had saved to use for various purposes as scrap paper.

Some of Smetana's drawings were published during the course of the twentieth century, but mostly only as curiosities, among illustrations included as supplements to publications devoted to him. All long-term Smetana expositions as well as important temporary

1) This study came into being with financial support from the Ministry of Culture of the Czech Republic as part of institutional financing of long-term conceptual development of the National Museum as a research organization (DKRVO 2013/41, National Museum, 00023272).

exhibitions focused on him also included a selection of the drawings.² But they were never displayed as a whole,³ nor did they attract major interest on the part of researchers. The only specialized publication was a booklet published by the Artists' Society of Prague as a bonus for its members for the year 1925 (as a sort of addendum to celebrations of the Smetana centenary in 1924). With introductory commentary by Zdeněk Nejedlý, this booklet reproduces a relatively large selection of twenty-eight drawings by Smetana.⁴ Then in 1928 the Society for Erection of a Monument to Bedřich Smetana in Prague had a representative set of high-quality facsimiles made of thirty-three drawings in the form of separately-mounted graphic sheets, as a gift to Zdeněk Nejedlý for his fiftieth birthday.⁵

Some of the drawings are dated at least with a year. If they pertain to particular events, then the date can usually be specified more closely according to references to those events in Smetana's diary entries, calendar entries, or correspondence. In the case of undated drawings one can sometimes deduce the time of their origin at least approximately, e.g. according to the subject and to some extent according to the dating and content of texts on the paper on which the drawings are made.⁶ Thanks to knowledge acquired in this way we can substantially correct errors one finds occasionally in the Smetana literature concerning the time of origin of the drawings and their subjects or inspirations.

From the standpoint of subjects, Smetana's drawings fall into several relatively distinct groups. The first of them is a set of seven drawings of towns on islands and of landscapes, seen as through in a bird's eye view (or in today's terminology from an airplane).⁷ Some of them are coloured with coloured pencils, and in some Smetana used an ink pen for highlighting. These are the largest of all his drawings (occasionally covering multiple pieces of paper attached together), and capture one's attention not only with their unusual subjects but with the careful and detailed manner in which he executed them. We do not know exactly when or why they came into being, or whether they are a product only of Smetana's fantasy or of his real impressions, or whether he drew them according

2) E.g. the first major Smetana exhibition in Prague, in 1917, the Smetana exhibition mounted as part of celebrations of the hundredth anniversary of his birth in 1924, and the Smetana exhibition in Litomyšl during the jubilee year of 1934.

3) This lacuna was not filled until 19 March 2013, with the opening of the exhibition *Jak se u Smetanů malovalo* (Painting and Drawing in the Household of the Smetanas) in the Bedřich Smetana Museum. Here the complete set of Smetana's drawings was complemented by visual art works of other members of his family, especially his second wife Bettina and grandson Zdeněk Schwarz, both of whom were artistically gifted and engaged in painting as a pastime on an ongoing basis.

4) *Kresby Bedřicha Smetany* (Drawings by Bedřich Smetana), Umělecká beseda, Prague 1925.

5) *Kresby Bedřicha Smetany* (Drawings by Bedřich Smetana), Bedřich Smetana Museum (NM-MBS d 3/2013). The facsimiles are of such high quality as to be practically indistinguishable from the originals, except that the larger drawings are reduced in size.

6) In association with preparation of the critical edition of Smetana's correspondence, attention has been given even to items of correspondence, sometimes existing only as fragments, that Smetana himself deemed to be no longer of value and that have therefore been overlooked until now. In some cases they bear dates that allow us to determine at least the earliest possible time when the corresponding drawing was made.

7) Bedřich Smetana Museum, inventory numbers NM-ČMH-MBS S 217/1464–1470. Unless stated otherwise, all sources to which reference is made in this article are part of the Bedřich Smetana Collection (Inventory S 217), which forms a component of the holdings of the Bedřich Smetana Museum as part of the Czech Museum of Music within the National Museum. Subsequent references thereto will give only the inventory number within the collection.

to some particular model, because the available sources contain no information even remotely relevant to them. Thus to a great extent we can deliberate about the time of and reason for their origin only hypothetically. Because the landscapes are by the sea or by a lake, one of the possible inspirations (other than a printed model) may have been Smetana's stay in Sweden. Certainly, however, Zdeněk Mahler was mistaken in asserting that they originated at that time:⁸ the dates on some of the paper Smetana used are much later, and moreover he surely did not use these written materials immediately after receiving them but only in later years, when they had lost significance for him.⁹ It is not very likely that he would have produced these drawings, which required considerable care and undoubtedly a considerable investment of time, during a period when he was fully burdened with work and social obligations and could hardly find time for composing. And after he lost his hearing most of his time was taken up by composition, which required increasingly exhausting concentration owing to his gradually worsening health problems. Thus one hypothesis would be that these drawings, constituting a relatively coherent set that was thus apparently created within a short period of time, originated during a pause in his compositional activity soon after he went deaf, in the first half of 1875 in Prague, when during one treatment procedure he had to spend many weeks in absolute isolation and was not allowed to engage in any mental activity.¹⁰ Perhaps during that period he was at least able to kill time in this way.

A second group of drawings related to each other by subject comprises small depictions of hunting scenes.¹¹ In this case there was undoubtedly a real-life inspiration, namely Smetana's own experiences that he mentioned in his diaries, calendar entries, and letters.

8) MAHLER, Zdeněk: *Nekamenujte proroky* (Don't Stone the Prophets), Albatros, Prague 1989, p. 84:

He assured his wife [...] that he would get through the lonely evenings by drawing. During a whole year he composed nothing. He really did occupy himself with large sketches of imaginary towns, harbours, and bridges; where his imagination went past one sheet of paper he glued on another.

This book includes reproductions of all the drawings in this group, along with a selection of other drawings by Smetana.

9) They are documents and letters from the 1860s – notices from the City of Prague pertaining to submission of reports concerning his music institute from 1866 (S 217/1464), 3 June 1867 (S 217/1469), and 5 December 1866 (S 217/1470), and letters from Josef Drahorád (S 217/1467, written on or before 18 May 1864) and Arnošt Grund (S 217/1468, ca. 1866–1870).

10) On 22 May 1875 Smetana wrote to Žofie Schwarzová (photocopy in the Bedřich Smetana Museum, miscellaneous acquisitions 5/2002):

Nobody is allowed to visit me, and I myself am not allowed to speak at all [...]; everything has to be done in writing. I have to walk in slippers on a floor covered with carpet [...]. I must have my ears plugged all the time, and before the night I have to rub an ointment behind my ears, on my neck, etc. [...] Although I'm tormented by boredom – because there can be no talk at all of music – and I'm horrified at the thought of being closed up for four or five weeks, because I'm not allowed to take even a step outside for the whole time and nobody, without exception, is allowed to come to me, nevertheless I'm glad to undergo this torture with the prospect of recovery.

11) Ten of these hunting miniatures are known in all. However, only nine (S 217/1471–1479) were transferred to the Smetana Museum with the materials from his estate; the remaining one is known only as a facsimile from 1928 (see note 5), thus from before the time when the materials from his estate were transferred. Some of these drawings have titles – 'Hunting Pheasants', 'Hunting an Elk', 'Hunting Hares in the Forest', 'Hunting Partridges with a Dog in the Summer', and 'Hunting Partridges in the Fields' – that correspond to a certain extent to experiences Smetana had that he recorded in calendar entries (see note 17).

He grew fond of hunting already during his years as a student, when his father organized hunts at the family's home in Růžkovy Lhotice.¹² The composer participated in hunts actively also during the years when he served as a music teacher for Count Leopold Thun-Hohenstein.¹³ From the 1850s to the 1870s he occasionally shot game while visiting his brother Karel, forester in the dominion of Prince Thurn-Taxis.¹⁴ The first relevant passages in the composer's diary and calendar entries come from the time of his work in Sweden when, according to his diary, during a sojourn in Bohemia for the summer vacation period in 1859 all his visits to his brother at Chloumek were connected with hunting experiences:

(19 June:) Gegen Abend war ich mit Karl auf Kaninchen, schoss auf zwei, aber fehlte beide, denn sie waren blitzschnell vorübergefahren. (5 July:) Dann jagten wir auf junge Haasen; ich schoss einen. (17 August:) Auf Rebhühnerjagt. Ich schoss 2 Stück. Ich bin ganz aus der Übung gekommen. (19 August:) Auf Rebhühner. Ich schoss wieder bloss 2 Stück und einen Hasen. (20 August:) Nachmittag auf Rebhühner. Diesmal schoss ich nicht ein Stück, ich war zu erschöpft.¹⁵

Mentions in Smetana's calendar entries and correspondence document his occasional hunting activities also during the 1860s and 1870s, in other places where his brother worked, namely Všejanya and Pěčice. In 1864 he wrote to his wife Bettina:

On Sunday after early morning mass we went to hunt partridges. The weather was beautiful, almost hot. I shot six times and killed three partridges and one hare, so I myself was surprised that it went so well, seeing as I'm now getting almost completely out of practice and, as you know, never have a chance to shoot.¹⁶

After losing his hearing Smetana still took part in some hunts if only as a spectator (because his illness now prevented him from shooting) while living with his son-in-law, the

12) In August 1841 Bedřich Smetana wrote in his Diary III (S 217/1082), f. 3^v:

Jagden, und Musik, das Erstere meine Lieblingsunterhaltung, das Letztere mein Leben, mein Heil, mein Alles waren die täglichen Beschäftigungen.

13) See HNILIČKA, Alois: 'K dvacátému výročí úmrtí Bedř. Smetany' (On the Twentieth Anniversary of the Death of Bedřich Smetana), *Zvon*, Vol. 4 (1904), 13 May 1904, pp. 465–467. Here Hnilička published a story about the composer's skill as a shooter based on the recollections of his brother Karel Smetana who, thanks to Bedřich, was then working at the Thun forestry office on the dominion of Benátky to gain practice. During a hunt on Count Thun's estate the composer shot down a partridge that all the aristocratic shooters had missed. See also a manuscript copy of a fragment of a letter Karel Smetana wrote to the composer in February 1861:

Dabei erlaube ich Dir all Deine Jagdabenteuer in das Gedächtniss zurückzurufen, auch den schönen Schuss, welcher einem Cavalier den Ruf entlokte bravo Musik!

(Masaryk Institute and Archive of the Academy of Sciences of the Czech Republic, public research institution, Zdeněk Nejedlý Collection, III: manuscripts – materials for a book on Smetana, carton 19.)

14) Karel Smetana served first at the gamekeeper's lodge at Chloumek (1851–1863), then at Všejanya (1863–1868), and finally at Pěčice (1868–1876).

15) Diary 1859 (S 217/1096).

16) Smetana to his wife Bettina, 15 September 1864 (S 217/163). Smetana's visits in Všejanya, apparently quite regular, and the associated hunting opportunities were recalled by his pupil Josef Jiránek, son of a teacher there:

During that period Smetana came every summer to visit his brother Karel, forest manager in Všejanya, for a short stay. [...] At first the forester Smetana sought to divert his brother with excursions into the forests, lending him a 'double barrel' so he could shoot some hare or partridge.

Josef Jiránek. Umělecký a lidský portrét ve vzpomínkách, korespondenci a současné kritice (Josef Jiránek: An Artistic and Human Portrait in Reminiscences, Correspondence, and Period Reviews), ed. Blažena Pistoriusová, Státní nakladatelství krásné literatury, hudby a umění, Prague 1957, p. 39.

head forester Josef Schwarz in Jabkenice – both there and at his brother's home in nearby Pěčice. We have calendar entries by Smetana documenting such participation from 1874 to 1878.¹⁷ Thus it is likely that in these drawings Smetana not only was inspired by a milieu he knew well and had experienced many times, but captured his immediate experiences from particular events. In view of the fact that one document or letter, cut into pieces, is always used for several of these hunting miniatures, they certainly did not originate independently in different years but rather constitute one set or at most two or three smaller units. Nejedlý placed them in the period of Smetana's visits to his brother Karel starting in 1862. However, according to dated texts on some of the paper on which they are drawn¹⁸ it appears more likely they were made in the 1870s, and thus may have originated during visits to his brother in Pěčice and/or based on impressions of hunts in Jabkenice.

Three small drawings of landscapes headed with the names of months from June to August form another coherent unit, chronologically as well as in subject and manner of execution.¹⁹ We do not know whether there were similar drawings for other months as well, or whether this threesome is only the result of some momentary inspiration. We have no direct or specific explanation concerning them, but on the back of the August drawing is a sketch of the Alpine landscape around the Königsee, identifiable according to the names of two peaks written on it: Schönfeldspitze and Watzmann. Judging by this sketch and in view of the fact that all three drawings capture scenes of a similar nature, namely buildings (a chateau and mountain farmsteads) set into a picturesque landscape with high mountain peaks in the background, they were very likely inspired by particular scenery Smetana admired during an excursion of several days to the Alps in July 1870 during a longer sojourn in Munich:

Excursion to Salzburg, Berchtesgaden, Königsee, Reichenhall. Places in a magically beautiful landscape. Words cannot describe it. A person would want to be there all the time.²⁰

Yet another set of drawings, this time valuable mainly for purposes of documentation, is contained in a little notebook in a dark leather cover (5 x 7.5 cm) into which from 1857 to 1860 Smetana progressively drew pictures from places where he spent his

17) (29 August 1874): 'A small hare hunt in the forest with Mr. Nedbal and the manager Šmidt. Babi [= Bettina] watched it with me. Unfortunately this year I could not participate in hunts because of the pains in my ears.' (20 September 1875): 'Partridge hunts almost daily. I went along on one of them, where the officials themselves hunted.' (11 October 1875): 'Elk hunt in the Ledec game preserve.' (14 September 1876): 'A small deer hunt. Švarc [Schwarz] shot one.' (23–24 July 1877): 'Very hot. Duck hunts.' (18 February 1878): 'Court chairman Mr. Maux of Boleslav here for an elk hunt.' S 217/1114, 1115–1119.

18) The drawings S 217/1471 and 1472 are on parts of a letter to Smetana from Antonín Jaroslav Vrtátka of 18 February 1866, and drawings S 217/1474–1477 on parts of the wedding announcement of Marie Kratochvílová and Karel Kučera of 16 May 1872. The others have nothing on the back side.

19) S 217/1480–1482. NEJEDLÝ (*op. cit.*, note 4), p. [3] characterizes them as 'purely the fantasies of a landscape painter, drawn only for relaxation', not based on any actual model.

20) Calendar entry for 18–21 July 1870 (S 217/1110). Smetana took a trip to Munich from 9 to 27 July 1870, mainly to attend performances of Wagner's *Das Rheingold* and *Die Walküre*. His time spent there was filled by meetings with Czechs living in Munich and with other prominent figures including Franz Liszt, as well as by this Alpine excursion.

Lamberk

NM-ČMH-MBS S 217/1483

where the Smetanas spent their summer sojourn from May to July 1857. Smetana came here directly from Göteborg to join his family:

In der Nacht reiste ich weiter, und kam endlich zeitlich früh den 24¹ [Mai] an Sofels Geburtstag in Rostock bei den Meinen an. Ich traf sowohl mein geliebtes Weib als mein Kind gesund und wohl an, und habe endlich Gott danken können, dass wir nach beinahe 8 monathlicher Trennung, wieder einander geschenkt wurden.²²

Then comes a drawing that shows a scene in Nusle, where the family stayed during the summer of 1855.²³ (It was there that Smetana's oldest daughter Bedřiška fell ill with scarlet fever, to which she later succumbed.) The Smetanas spent the summer of 1858 in the seaside resort of Särö not far from Göteborg, in the hope this would benefit the health of Kateřina Smetanová who was ill with tuberculosis; in five drawings Smetana captured the house they rented in Särö as well as other scenes from Särö and its environs.²⁴ The following drawing, dated 1859, depicts the farmstead called Lamberk where the former director of the dominion in Obříství Franz Ferdinandi, by this time in retirement, lived with his family. Smetana was there in the summer of 1859 with his brother Karel, who had married into the Ferdinandi family in 1857:

21) S 217/1490. On the inside of the cover is an annotation by Smetana's daughter Žofie Schwarzová: 'Drawings by my father Bedřich Smetana.' This booklet contains a total of twelve drawings by Smetana, after which come nine by Žofie in which, upon the departure of Schwarz family from Jabkenice in 1895, she captured the gamekeeper's lodge there and its surroundings: 'These are my drawings, I don't know how to do them better; they are to be reminiscences of Jabkenice. Žofie.'

22) Diary entry 23–24 May 1857 (S 217/1092).

23) Thus earlier than the stay in Rostoky represented in the first drawing. According to Nejedlý this second scene must have been drawn into the notebook sometime after the event.

24) The house in Särö still stands today and is very easily identifiable with Smetana's drawing.

Heute machte ich einen Besuch in Lamberg beim gewesenen Wirtschaftsdirektor H. Ferdinandi, dem Schwiegervater Karls, [...] Toni und Marie empfangen mich herzlich, Babi [= Bettina] war nicht im Lamberg.²⁵

The last four drawings in this notebook come from 1860, from the village of Kamýk near Litoměřice and its surroundings. In late July and early August, thus not long after Smetana's wedding with Bettina Ferdinandiová, the newlyweds stayed there with her sister Hedvika Pollaková. These drawings are titled 'Kamaik' (= the ruins of a castle above the village), 'Radobíl bei Kamaik', 'Waldkapelle Kamaik', and 'Kapelle beim Kreuzberg'. Correspondence with Smetana's diary entries shows that they are a direct reflection of his impressions from excursions into the picturesque environs of Kamýk, affording views into the mountains (the České středohoří) and the basin of the Labe River:

(24 July:) Gegen Abend waren wir Alle bei der Bergkapelle, und auf dem sogenannten Nothstall einem Punkte, woher eine entzückende Aussicht auf die reizende Landschaft sich darbietet. Den Rückweg machten wir über die Bergruin Kamaik.

(25 July:) Ich ging Vormittag [...] aus, und bestieg den einen hohen Berg knapp bei der Elbe. Die ganze Ebene bis Melnik, Prag etc. lag vor mir.²⁶

Judging by the nature of scenes depicted, also associated with the stay at Kamýk are two separate, unfinished landscape sketches, one of which shows the hill Kalvárie with three crosses on its summit:

(6 August 1860:) Nachmittag machten wir eine Promenade auf den drei Kreuzenberg, wo eine köstliche Aussicht in tiefe Elbtal und ringsum auf die Berge und die weite Ebene in der Ferne sich darbietet.²⁷

Starting in 1862, instead of keeping diaries as such Smetana regularly recorded his monthly income and expenses along with the most important family, artistic, social, and other events into pre-printed calendars for the given years. In 1871 he decorated the heading of each month with a small drawing.²⁸ These are mostly landscape scenes, close in character and manner of execution to the drawings marked June through August made probably in the previous year.

The remaining drawings are all individual items, of varying worth. Most important are two depictions of the above-mentioned farmstead called Lamberg.²⁹ Both may have originated during Smetana's stay there in June 1860 while he was waiting, close by his fiancée Bettina, for settlement of official formalities indispensable for the upcoming wedding. A view of the farmstead from outside is drawn on the back of a confirmation,

25) Diary entry for 10 July 1859 (S 217/1096). Karel was married to Albertina Ferdinandiová, older sister of Bettina (Babi) whom Smetana met in Prague soon after this visit to Lamberg. Shortly thereafter he began to court her seriously, and in the following year they were married.

26) Diary 1860 (S 217/1098).

27) Ibid. These sketches are on both sides of one folio (S 217/1485).

28) Calendar entries S 217/1111: *Kalendář Koruny české na rok 1871* (Calendar of the Bohemian Crown for 1871). We find similar decorative drawings also for May and November 1870, January 1872, and January and March 1873.

29) S 217/1483, 1484.

dated 31 May 1860, of his previous wedding with Kateřina Kolářová. The second drawing, a genre scene from the courtyard at Lamberk, is titled 'Scene aus dem Sommerleben 1860 zu Lamberg'. However, the continuation of this text reflects the problematical nature of Smetana's second marriage in later years:

Damals war ich noch glücklich! — Ewig verlorenes Glück! — Die alte Frau, die hier sitzt, war leider eine nur zu gute Profetin!

Smetana may have made the drawing in 1860 but written this part of the text on it (or the complete text) at some later date. Or both the drawing and the entire text may have originated in the second half of the 1860s or even later, as a reminiscence of the happy year 1860 and a direct reflection of his current situation in life. Other isolated drawings include portraits, about which however we have very little information: a bust drawing of a negro titled 'Jobs' elaborated in relatively great detail, which according to its entry in the museum's inventory book was found in one of his calendars or perhaps some other notebook, and a folio with profiles of a woman's and a man's head.³⁰ For the sake of completeness we must also mention two decorative renditions of the initial 'B' (= Bettina), created in Sweden out of boredom and from a sense of missing Bettina during the time of separation.³¹

Despite their occurrence only occasionally and unsystematically during the course of Smetana's life, his drawings constitute a valuable part of the materials from his estate, not isolated and not a mere curiosity. Not only are they connected to some extent with other groups of sources by related content: certain traits held in common point to a shared, distinctive and personal style. In many cases (especially those of the towns and landscapes, the drawings titled June through August, the headings of months in calendars, and some of the hunting scenes) they give striking evidence of Smetana's sense for work with detail and for composition of the whole, and the care he took in elaborating his idea – thus traits that are typical also for his musical autographs (and, transferred to the compositional level, for his music itself) and that correspond to the neat handwriting and clear form in his letters and diaries. In their subjects the drawings can give us a completely different view of Bedřich Smetana, who is perceived today via his compositional bequest and a selected range of verbal sources perhaps too exclusively as an icon, a national classic – and thus bring him to life especially as a human being.

30) S 217/1486, 1487. To the male profile, which Nejedlý called a caricature, Smetana added a caption: 'Ein Musik Instituts-Lehrer studiert die Bach'schen Inventionen mit seinen Zöglingen ein.'

31) S 217/1488, 1489. The first is from 1859 (on a printed invitation to a celebration held by the Heyman family on 24 December that year), when Smetana was constantly pining for his fiancée while in Sweden. The second originated, according to an annotation thereon, on 3 May 1861 in Norsholm during a long wait for the boat across Roxen Lake, thus while Smetana was returning to his family in Göteborg from a concert trip to Stockholm.

Město na ostrově / Town on an island

NM-ČMH-MBS S 217/1469

NM-ČMH-MBS S 217/1468, detail

Krajina s jezerem a horami / Landscape with lake and mountains

NM-ČMH-MBS S 217/1466

Lovecké výjevy / Hunting scenes
NM-ČMH-MBS S 217/1474-1476

Měsíce (červen, červenec) / Months (June, July)
NM-ČMH-MBS S 217/1480, 1481